

คอลัมน์ “หอคอยส่องโลก”

ผู้จัดการรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 21-27 เมษายน 2540

จากอิโรชิ พุจิโมโต ถึงจอห์น สโตน

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

มรณกรรมของจอห์น สโตน (Jon Stone) เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2540 ขณะมีอายุ 65 ปี นับเป็นการสูญเสียนักสื่อสารมวลชนเพื่อการศึกษาคนสำคัญของสหรัฐอเมริกาและของโลก แม้มรณกรรมของสโตนจะเป็นข่าวในสหรัฐอเมริกา แต่เกือบไม่ปรากฏข่าวนอกประเทศนั้น กระนั้นก็ตาม นิตยสาร *The Economist* (April 5, 1997) เห็นความสำคัญและอิทธิพลของจอห์น สโตนมากพอที่จะเสนอชีวประวัติในคอลัมน์ Obituary

ผู้คนนอกวงการสื่อสารมวลชนอเมริกันน้อยคนนักที่จะรู้จักจอห์น สโตน แต่ก็ไม่น้อย คนอีกเช่นกันที่ไม่รู้จักรายการโทรทัศน์ชื่อ *Sesame Street* ซึ่งสโตนเป็นผู้เขียนบทและผลิต

จอห์น สโตน สำเร็จการศึกษาวิชาการละครจากมหาวิทยาลัยเยล เดิมตั้งใจเป็นนักแสดง แต่ชะตาชีวิตชักนำให้มาเป็นผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก รายการโทรทัศน์ที่เขา เป็นผู้ผลิตชื่อ *Captain Kangaroo* เป็นรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กที่ออกอากาศยาวนานที่สุดในสหรัฐอเมริกา เมื่อจอห์น แกนส์ คูเนีย (Joan Ganz Cooney) แห่ง Public Broadcasting Service (=PBS) อันเป็นสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ทาบตามให้สโตน ผลิตรายการเด็กในลักษณะที่เป็น Children's Television Workshop สโตนกำลังคิดลาออกจากวงการโทรทัศน์ เพื่อไปประกอบอาชีพอื่น แต่แล้วก็มีโอกาสการรบเร้าได้

Sesame Street สร้างขึ้นโดยมีเด็กครอบครัวยากจนเป็นเป้าหมาย ความยากจน เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กอเมริกันจำนวนมากมิได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ *Sesame Street* สร้างขึ้นเพื่อสอนให้เด็กเล็กๆอ่านหนังสือออก เขียนหนังสือได้ และคิดเลขเป็น แต่มิใช่รายการโทรทัศน์ที่มุ่งสอนหนังสืออย่างที่อื่นๆ หากแต่มีพล็อตเรื่องและมีตัวละครที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็น Miss Piggy, Big Bird, Cookie Monster, Old Geezers, Oscar the Grouch ฯลฯ การใช้หุ่นละคร (puppets) ซึ่งเคลื่อนไหวเยี่ยงมนุษย์ ช่วยเพิ่มความมีชีวิตชีวาของรายการ หุ่นละครที่มีชื่อเสียง และเป็นที่ยู๊จกของเด็กผู้ชมรายการในเวลาต่อมาก็คือ Kermit the Frog

Sesame Street มิได้มีเป้าหมายทางการศึกษาเท่านั้น หากยังมีเป้าหมายทางสังคมด้วย ความสมานฉันท์ในสังคม การอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืน และการเอื้ออาทรต่อกัน และกัน เป็น ‘สาร’ ที่ *Sesame Street* พยายามสื่อให้ถึงเด็กผู้ชมรายการ ตัวละครในรายการจึง

มิได้มีแต่คนผิวขาว หากยังมีคนผิวดำ รวมตลอดชนกลุ่มน้อย ดังเช่นพวกอินเดียนแดงและกลุ่มชนที่มีเชื้อสายสเปนอีกด้วย นอกจากนี้ กลุ่มคนพิการ ดังเช่น คนหูหนวกและตาบอด ก็มาร่วมรายการด้วย ในช่วงเวลาต่อมา ดาราภาพยนตร์และละคร นักร้อง และผู้มีชื่อเสียงในด้านต่างๆในสังคม มาร่วมรายการในฐานะละครตัวหนึ่งของรายการ

เมื่อเริ่มถ่ายทอดรายการในปี 2512 *Sesame Street* พุ่งเป้าไปยังเด็กในครอบครัวชนต่ำชั้น (Underclass) เพื่อป้องกันปัญหาการไม่รู้หนังสือ แต่การณปรากฏว่า ไม่เพียงแต่เด็กจากครอบครัวทุกชั้นชนนั่งดูรายการนี้แล้ว ผู้ใหญ่ก็ร่วมดูกับเด็กด้วย สโตนเริ่มปรับ *Sesame Street* บางรายการให้เหมาะกับผู้ชมทุกวัย ดังเช่นการนำเรื่องการท่องเที่ยวผสมเข้าไปในรายการ การผลิตรายการมิได้เกิดจากมุมมองของผู้ผลิตเท่านั้น หากทว่ายังมีตรวจสอบความเห็นของผู้ชม และการวิจัยเพื่อประเมินว่ารายการบรรลุเป้าหมายหรือไม่อีกด้วย

Sesame Street ประสบความสำเร็จเกินคาด ทั้งทางด้านการศึกษาและด้านธุรกิจ สถานีโทรทัศน์ในประเทศต่างๆรวม 39 ประเทศ ซื้อรายการไปออกอากาศ ในจำนวนนี้มีถึง 34 ประเทศที่ซื้อลิขสิทธิ์สำหรับการผลิตรายการเฉพาะประเทศของตน นอกจากรายได้จากการขายหรือเช่าช่วงลิขสิทธิ์ในการถ่ายทอดและผลิตรายการแล้ว ยังมีรายได้จากการขายหนังสือ ตุ๊กตา และของที่ระลึกต่างๆอีกด้วย รายได้เหล่านี้ช่วยยืดอายุสถานีโทรทัศน์ PBS ซึ่งมักจะถูกรัฐบาลพรรครีพับลิกันตัดทอนงบประมาณ

Sesame Street ได้เปลี่ยนโฉมหน้ารายการโทรทัศน์สำหรับเด็กอย่างสำคัญ เพราะไม่เพียงแต่ให้ความรู้ ยังให้ความบันเทิงอีกด้วย เยาวชนอเมริกันจำนวนมากเติบโตจากการเป็น 'ผลผลิต' ของ *Sesame Street* จน สโตนได้รับรางวัล Emmy ซึ่งเปรียบเสมือนรางวัล 'ตุ๊กตาทอง' สำหรับโทรทัศน์ถึง 18 ตัว นอกจากนี้ *Sesame Street* ยังกลายเป็นหัวข้อสำหรับการทำวิจัยและวิทยานิพนธ์ในมหาวิทยาลัยต่างๆอีกด้วย

เมื่อฮิโรชิ ฟุจิโมโต (Hiroshi Fujimoto) ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2539 นั้น ไม่เป็นข่าวในโลกตะวันตกมากนัก แม้แต่คอลัมน์ Obituary ของนิตยสาร *The Economist* ก็ได้กล่าวถึง ในเมืองไทยมีหนังสือพิมพ์เพียงไม่กี่ฉบับที่รายงานข่าวนี้

ฮิโรชิ ฟุจิโมโต เป็นผู้สร้างสรรค์การ์ตูนเรื่อง *Doraemon* ร่วมกับโมโตโอะ อาบิโกะ (Motoo Abiko) ทั้งสองใช้นามปากการ่วมกันว่า ฟุจิโกะ ฟุจิโอะ (Fujiko Fujio) หนังสือการ์ตูนเรื่อง *โดราเอมอน* เริ่มปรากฏสู่บรรณพิภพในปี 2507 ฟุจิโมโตและอาบิโกะร่วมกันผลิต *โดราเอมอน* จนถึงปี 2530 จึงแยกกันเดิน รวมเวลาทำงานร่วมกันยาวนานถึง 23 ปี กระนั้นก็ตามยังคงร่วมกันสร้างภาพยนตร์จากการ์ตูนเรื่องเดียวกันนี้

อิโรชิ ฟุจิโมโต เขียนการ์ตูนหลายเรื่อง แต่ไม่มีเรื่องใดที่ติดตลาดและขายได้มากเท่า *โดราเอมอน* ความโดดเด่นของการ์ตูนเรื่องนี้อยู่ที่การสร้างจินตนาการเกี่ยวกับอนาคต อันเป็นอนาคตที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างสูง

โดราเอมอน เป็นแมวหุ่นยนต์ (robot cat) ในคริสต์ศตวรรษที่ 22 ผู้มีเครื่องมือสารพัดในกระเป๋าพิเศษ แมวหุ่นยนต์ตัวนี้มีเพื่อนสนิทเป็นมนุษย์ชื่อ โนบิตะ (Nobita) ความโดดเด่นของการ์ตูนเรื่อง *โดราเอมอน* อยู่ที่การเข้าถึงจิตใจเด็กญี่ปุ่น โนบิตะซึ่งเป็นตัวเอกในการ์ตูนเรื่องนี้เป็นเด็กขี้เกียจ ไม่ชอบทำการบ้าน และมักจะมีผลการเรียนไม่ดี เรื่องราวของโนบิตะจึงถูกออกถูกใจเด็กญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก ซึ่งต้องถูกเคี่ยวเข็ญให้ตั้งหน้าตั้งตาเรียนหนังสือ โนบิตะแก้ปัญหาด้วยการให้โดราเอมอนช่วย บรรดาเครื่องมือสารพัดประเภทในกระเป๋าพิเศษของโดราเอมอนถูกนำออกมาใช้เพื่อแก้ปัญหาคำขี้เกียจของโนบิตะในการทำการบ้านและงานบ้านเด็กที่อ่านการ์ตูนเรื่องนี้พากันอยากได้เครื่องมือวิเศษเหล่านั้นตามๆกัน

ความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์และจินตนาการเกี่ยวกับอนาคตเป็น 'สาร' สำคัญที่ *โดราเอมอน* สื่อกับเยาวชนผู้อ่านการ์ตูนเรื่องนี้ ยานกาลเวลาของโดราเอมอนช่วยพาเพื่อนของเขาท่องไปในอดีต หรือแม้กระทั่งไปในอนาคต ในขบวนการท่องเที่ยวว่ายานกาลเวลานี้ ผู้เขียนก็ให้ความรู้แก่ผู้อ่านเกี่ยวกับโลกดึกดำบรรพ์ หรือแม้กระทั่งโลกในอนาคต จินตนาการเกี่ยวกับอนาคตที่ปรากฏในการ์ตูนเรื่องนี้ก็ถูกส่งให้เด็ก ๆ รู้จักการสร้างจินตนาการ ในประการสำคัญช่วยเตรียมเด็ก ๆ ให้สามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

หนังสือการ์ตูนมิใช่แบบเรียน หากแต่เขียนขึ้นเพื่อความบันเทิงเป็นด้านหลัก 'ฟูจิโกะ ฟูจิโอะ' จึงสร้างตัวละครเด็กที่มีลักษณะหลากหลาย บางคนขี้เกียจและขี้แย บางคนขี้โม้ และบางคนชอบรังแกผู้อื่น *โดราเอมอน* เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเด็กญี่ปุ่น เพียงแต่มีการสอดแทรกความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์และจินตนาการเกี่ยวกับอนาคต รวมตลอดจนความรู้ด้านต่างๆอย่างผสมกลมกลืนจนผู้อ่านไม่รู้สึกรับการยัดเยียด

ความสนุกสนานที่ได้จากการอ่าน *โดราเอมอน* ทำให้การ์ตูนเรื่องนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายไม่เฉพาะในประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้เป็นที่คาดว่าหนังสือการ์ตูนเรื่องนี้ขายไปแล้วกว่า 100 ล้านเล่ม (*Asia Times*, September 25, 1996) เนื่องจากมีผู้แปลเป็นภาษาต่างๆทั้งที่มีและไม่มี การจ่ายค่าลิขสิทธิ์ เมื่อ Asahi National Broadcasting นำมาสร้างเป็นภาพยนตร์โทรทัศน์เป็นตอนๆก็ได้รับความนิยมอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียตะวันออก ตั้งแต่สาธารณรัฐประชาชนจีน ฮองกง ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ จนถึงอินโดนีเซีย แต่ *โดราเอมอน* มิได้มีตลาดจำกัดเฉพาะในเอเชียตะวันออกเท่านั้น หากยังมีตลาดในยุโรป (อิตาลี สเปน และรัสเซีย) สหรัฐอเมริกา และละตินอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบราซิลอีกด้วย

เมื่อ Toho บริษัทภาพยนตร์ยักษ์ใหญ่ของญี่ปุ่นนำ *โดราเอมอน* ไปสร้างเป็นภาพยนตร์เรื่องยาว ก็มีส่วช่วยยกอบกู้ฐานะการเงินของโตโฮอย่างสำคัญ โตโฮสร้างภาพยนตร์เรื่อง *โดราเอมอน* ไปแล้ว 18 เรื่อง ภาพยนตร์เรื่องที่ 19 คือ *Doraemon and Nobita and the Milky Way Express* กำหนดเข้าโรงฉายในฤดูร้อนปี 2540 ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา *โดราเอมอน* ช่วยให้โตโฮมีรายได้ถึง 53 ล้านดอลลาร์อเมริกัน

ฮิโรชิ ฟุจิโมโต เดินทางไปเวียดนามในเดือนมกราคม 2539 เพื่อจัดตั้ง Doraemon Fund เพื่อช่วยเหลือเด็กเวียดนาม (*The Nation*, September 25, 1996) อีก 8 เดือนต่อมา ฟุจิโมโตถึงแก่กรรมด้วยโรคตับ

การจากไปของฮิโรชิ ฟุจิโมโต และจอห์น สโตน ในช่วงเวลาต่างกันเพียงครึ่งปีเศษ นับเป็นการสูญเสีย 'เพื่อน' ที่แท้จริงของเด็กๆทั่วโลก มิใช่การสูญเสียเฉพาะแต่เด็กและเยาวชนชาวญี่ปุ่นในกรณีของฟุจิโมโต และเด็กและเยาวชนชาวอเมริกันในกรณีของสโตน ฟุจิโมโตและสโตนต่างก็เป็นนักสื่อสารมวลชนเพื่อการศึกษา ในขณะที่ฟุจิโมโตใช้หนังสือการ์ตูนเป็นสื่อ สโตนใช้รายการโทรทัศน์เป็นสื่อ ฟุจิโมโตพยายามสร้างความคิดทางวิทยาศาสตร์และจินตนาการเกี่ยวกับอนาคต โดยที่มี 'सार' สำคัญเกี่ยวกับการดำรงอยู่อย่างผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในขณะที่ 'सार' สำคัญของสโตนก็คือ การดำรงอยู่อย่างสมานฉันท์และผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์ต่างชาติพันธุ์และต่างชั้นชน

โลกยังต้องการนักสื่อสารมวลชนเพื่อการศึกษาที่มีความคิดสร้างสรรค์ระดับเดียวกับฮิโรชิ ฟุจิโมโต และจอห์น สโตน อีกมาก